

ЧИТАЊЕ КАО ХОДОЧАШЋЕ

Универзитет Црне Горе
Филолошки факултет(Јован Делић. *Ходочашћа* уз Усправну земљу.
Београд: Архипелаг, 2024, 266 стр.)

Монографија *Ходочашћа* уз Усправну земљу Јована Делића актуелизује једну пјесничку књигу Васка Попе неких пола вијека након њеног појављивања. Она доноси суму досадашњих тумачења нашег класика, али и бројне нове увиде. Попина књига *Усправна земља* (1972) већ је самим насловом истакла особине типичне за тог нашег пјесника – помјерено (онеобичено) виђење свијета и посебан језик којим се то виђење исказује, а носила је и идеју да пјесничко стварање јесте својеврсно уздизање. Делићеву монографију стога можемо читати и као одговор на тако схваћену Попину књигу, али и на Попино стваралаштво уопште. Осим што тумачи Попу, Делић сугерише и шта је за њега читање: низ путовања на којима читалац стиче знање о себи и о својој заједници. Та се путовања одвијају уз *текст*, што може створити различите асоцијације: сагледавање текста из различитих перспектива, али и ходочашће заједно са текстом, чији је циљ да се назре узвишено, као и једна врста стварања – слично као што се пјева уз неки инструмент.

Монографија садржи двије врсте пролошких текстова. Прву цјелину чине „Посвета“ и „Пролог“, гдје до изражаја долази личност истраживача, па текст, хибридан, функционише на два нивоа: казује се прича о људима из завичаја, али се успоставља веза и са тумачењем, јер налазимо појмове, мотиве и структуре аналогне Попиној пјесничкој књизи. Говорење о књизи која тематизује „усправљање земље“ код Делића укључује и причање о усправљању човјека, усправљању у патњи и уздизању у чојству. Зато се почиње причом о страдалницима у Другом свјетском рату, мученицима са којима се, како каже аутор, „усправила и Пива“, и којима је књига посвећена. Слиједи „Пролог“, са поднасловом „Усправљање“, који говори о једном пивском сељаку који је, како каже Делић, „досегао моралну висину Бана Страхинића“. То показује не само Делићеву страст према поезији (без које, рекло би се, нема правога тумачења), него и да он у поезији налази појмове у којима разумијемо себе, своје наслеђе и идентитет. Уз естетску, Делић моралистичку димензију сматра

суштинском у поезији. У том сегменту уочава се и Делићев приповједачки дар. Запис говори о патњи и страдању, али кључна тема јесте чојство. То је у вези и са разумијевањем функције књижевности. Делићу је, препознаће то читаоци, близак мотив књиге-кенотафа, који је тумачио код Данила Киша.

Другу пролошку цјелину чини „Предговор“, са три дијела: „Ка *Усјавној земљи*“, „Осмоноги коњ“ и „Игривост ’Игара“, гдје се изабрана Попина књига контекстуализује, уз осврт на Попине претходне збирке и њихова досадашња тумачења. Експлицирају се и начела Делићевог приступа. Аутор *Усјавну земљу* одређује као „лирски спјев“, и даје два разлога за бављење баш том књигом. Један је личне и вриједносне природе: то је за њега најдража Попина књига, „вјероватно и најбоља“. Други разлог тиче се самог приступа и циљева истраживања, па Делић истовремено излаже своја херменеутичка полазишта. Сматрајући, по узору на Иву Андрића, да је „ограничење први услов свакога успјеха“, Делић се опредељује да анализира једну пјесничку књигу, и то „пјесму по пјесму, ред по ред“ (стр. 11). На тај начин жели и да разбије предрасуду, неријетко присутну, о „херметичности“ и „нечиткости“ Попине поезије.

Приступ би се могао представити као грађење својеврсних концентричних кругова. Тумаче се појединачне пјесме, затим се оне посматрају у контексту циклуса којем припадају, па онда у контексту цјелине – „лирског спјева“, како би се показао „однос између дијелова и цјелине; општег, посебног и појединачног“ (11). Све то повезано је са вредновањем, односно треба да покаже и зашто је тај Попин лирски спјев „један од најбољих које имамо“. Делић истиче свој кредо, који важи за његово цјелокупно бављење књижевношћу: „Вјерујем у анализу, посебно у анализу пјесме, поезије; у поштовање пјесме, циклуса, књиге. Аналитичар мора имати способност уживљавања, пажљивог читања, нешто знања и искуства, познавање традиције, способност да сагледава ствари у компаративном контексту – у контексту свјетске и националне књижевности – и нешто чистог аналитичког алата и, ако је икако могућно, осјећање за језик: да говори јасно, читко, разговијетно; да га људи разумију“ (11–12). То је, у малом, поетика читања, основа за један теоријски, критичарски и књижевноисторијски програм који досљедно, деценијама, Јован Делић спроводи бавећи се прије свега српском књижевношћу XX вијека. Књиге и писце он жели протумачити, указати на цјелину наше књижевности, уз стална поређења са најрелевантнијим појавама из свјетске књижевности. Делићу је стало и до континуитета српске науке о књижевности, па ће истаћи важност Богдана Поповића, који је његов претходник и кад је у питању тумачење и кад је у питању професорски посао. Посебно цијени Поповићеву методу која је, како каже, „претеча свих теорија ’пажљивог читања‘“, дакле не само оне коју су инаугурисали англоамерички критичари.

У поглављу „Осмоноги коњ“ анализира се Попина славна пјесма, која је, по Делићу, „култна пјесма српског модернизма послје Другог свјетског рата, са изразитом историјско-поетичком мисијом“ (27). Објашњава се по чему је пјесма „Коњ“ прекретничка и значајна за разумијевање периода у коме долази до промјене поетичких парадигми у српском пјесништву. У наредном поглављу тумачи се циклус „Игре“ из Попине збирке *Нејочин-йоље*. Иначе, тај је текст изговорен као увертира у представу инспирисану Попиним циклусом.

Затим се, у „Уводу“, Попа разматра као „пјесник који је мијењао пјеснички и читалачки сензибилитет“. Тим је текстом отворен научни скуп *Песнички свјетови Васка Поје*, одржан у Матици српској 18. новембра 2022.

Сваки од тих текстова у оквиру Делићеве књиге чита се, осим као испитивање једне од тема везаних за Попу, и као својеврсна контекстуализација, прелудија за проучавање књиге *Усјавна земља*.

Средишњи дио књиге је, у складу с истакнутом методом, двострук. У првом сегменту, „О лирском спјеву *Усјавна земља* Васка Попе“, Делић се бави сваким од пет Попиних циклуса. Указује се на композицију цјелине, коју Делић види као савршену, затим на композицију појединачних циклуса, те тумаче саме пјесме, међу којима се неке истичу као ремек-дјела, попут пјесме „Каленић“. Анализирају се и тематика, пјеснички поступци, стил, имајући на уму везу са Попиним ранијим и каснијим збиркама. Уз поглавље о циклусу „Косово поље“ дато је још једно, које се бави функцијом и значењем коса, показујући како Попа „мајсторски преплиће мит, историју и поезију, играјући се временом и ослобађајући се актуелне идеологије“ (78).

У складу са општим приступом професора Делића, као важно за тумачење истиче се и оно што би се могло одредити као Попина експлицитна поетика, па се у другом сегменту, „Попин *Калем*“, освјетљава Попина мисао о поезији, књижевности и умјетности. И у том погледу се Делић осврће на неке заблуде о Попи, као што је она да „није мислио, или да није умио мислити о поезији, књижевности и умјетности“, већ да је био „обдарен интуицијом и пјесничком имажинацијом, али не и интелигенцијом“, као и да је био наводно скромног образовања (109). Ту се укључује и лично свједочење о Попином знању страних језика, као и о познавању савремене свјетске књижевности – на шта упућују књиге које је бирао за објављивање као уредник у Нолиту (Борхесове *Машињарије*, рецимо). Попа није користио дискурзивни језик, али је у записима, лирским и фрагментарним, о пјесницима, Настасијевићу, Лази Костићу и Стерији, дао важне коментаре о својим великим претходницима, а и о себи. Попини „Записи о песништву“ за Делића су корак даље ка експлицитној поетици.

Важно је и тумачење зборника које је Попа приредио, и тако се, како каже Делић, „укоријењивао у српској књижевној традицији, историји и митологији“ (189). Попа је реafirмисао традицију, заједно са Миодрагом Павловићем, који у том времену објављује своју знамениту антологију, и тако два водећа пјесника продубљују фокус да бисмо српску поезију, коначно, осмотрили као цјелину. Попини „традицијски стубови“ – фолклор, хумор, сновиђења, српско средњовјековље – осим што дају сигнал, елиотовски речено, о труду да се стекне традиција, поручују гдје би се могао тражити извор пјесникових тема и поступака. О Попином укоријењивању говоре и поглавља „Васко Попа на гробу Растка Петровића“ и „Попин Његош – пјесник и господар“. На том је фону и поглавље „Небеска чесница“, о Попиној пјесми која сусрету са Борхесом даје обредни карактер.

На крају књиге, у сегменту „Одбљесци“, испитује се, у промјени перспективе, стваралачки дијалог два пјесника, Матије Бећковића и Рајка Петрова Нога, са Васком Попом.

Монографија Јована Делића о Васку Попи *Ходочашћа уз Усправну земљу* од многоструког је значаја и може бити привлачна за разноврсну публику. Она се бави једним од наших најбољих и најомиљенијих пјесника, и нуди анализе неких од његових најзначајнијих и најчитанијих пјесама. Тумачећи један Попин „лирски спјев“, и контекстуализујући га, Делић долази до пјесникове имплицитне и експлицитне поетике, и тиме креира једну врсту основе и алата за тумачење цјелокупног Попиног дјела. Будући да се код Попе могу уочити бројне теме, форме и поступци карактеристични за модерну поезију, Делићева књига може користити онима који читају и проучавају многе друге модерне пјеснике. У најширем смислу, дајући јасно формулисан и досљедно спроведен приступ, књига се може читати и као теоријски и практичан приручник за вјештину тумачења, за разумијевање како функционише књижевни текст, и књижевност као цјелина.